

20
19

RAPPORT

Skolsegregationen i media

— ■
Producerad av
Näringslivets medieinstitut

RAPPORT

Skolsegregationen i media

01 FÖRORD	3
02 SAMMANFATTNING	4
03 BAKGRUND	6
04 METOD	9
05 RESULTAT	12
06 ANALYS OCH DISKUSSION	18
07 REFERENSER	24
08 APPENDIX 1.1	25
09 APPENDIX 1.2	37

— — **Förord**

Den här rapporten har skrivits av mig, Isak Skogstad, på uppdrag av Näringslivets Medieinstitut. Syftet har varit att undersöka hur skolsegregationen i Sverige har framställts i media. Rapporten har skrivits självständigt i dialog med Mats Olin, föreståndare för Näringslivets Medieinstitut. Arbetet utfördes mellan oktober och december månad 2018. De resultat och slutsatser som presenteras i rapporten är författarens egna.

Isak Skogstad

— — Sammanfattning

Skolsystemet är en av vår tids mest omdebatterade frågor. Efter att ett kraftigt fall i de internationella mätningarna uppmärksammades 2013 har debatten om skolan sedan dess huvudsakligen handlat om åtgärder som syftar till att stärka kunskapsresultaten. När ett trendbrott i kunskapsfallet noterades i 2015 års PISA-mätning riktades i stället uppmärksamheten mot likvärdigheten i skolsystemet.

Likvärdighet är ett komplicerat begrepp som inbegriper flera komponenter. Ett exempel på en sådan komponent är skillnaden i resultat mellan olika skolor inom ett skolsystem. Vad gäller utvecklingen så har likvärdigheten under tid försämrats i vissa komponenter och förbättras i andra. På det stora hela är däremot likvärdigheten i den svenska skolan på en genomsnittlig nivå i jämförelse med övriga OECD-länder, och på flera parametrar bättre än snittet.

Den här rapporten har ämnat undersöka hur skolsegregationen har porträtteras i media. Hypotesen har varit att en förenklad bild av skolans likvärdighet förs fram i media, där viktiga nyanser saknas. Hypotesen har undersökts genom en analys av 42 utvalda nyhetsartiklar som har publicerats i Svenska Dagbladet och Dagens Nyheter under 2018. Resultaten tyder på att den mediala rapporteringen i flera fall är bristfällig. Det är allvarligt då flera studier har påvisat att hur media rapporterar om samhällsfrågor har en betydande inverkan på allmänhetens uppfattning i samma frågor. I den här rapporten kan jag konstatera följande:

- Journalisterna tycks påfallande ofta skriva artiklar där endast ett perspektiv eller en röst förs fram. Artiklar där motstridiga röster förekommer alternativt egna analyser av den tillgängliga datan lyser med sin frånvaro. Påfallande ofta får opinionsbildande aktörer sprida sitt budskap obehindrat i tidningarna, där legitimiteten i budskapen stärks tack vare tidningarnas status och renommé.
 - Nyhetsartiklarna om skolans segregation som ingår i rapporten riskerar att missleda allmänheten genom en påfallande och genomgående mörk beskrivning av verkligheten. Viktiga nyanseringar, exempelvis i form av internationella jämförelser, saknas.
 - Journalisterna undviker återkommande att nämna viktiga fakta i flera frågor som handlar om skolans likvärdighet. Exempelvis nämns i princip varken bostadssegregation eller den förändrade demografin i elevunderlaget alls, trots att mycket tyder på att det är två mycket viktiga faktorer för att förklara utvecklingen.
-

— — Bakgrund

Utifrån en vedertagen och använd definition av likvärdighet inom skola går det att konstatera att av de tre komponenter som anses utgöra kriterierna för likvärdighet så är den första, (i) lika tillgång till utbildning, uppfylld i Sverige. Alla barn har inte bara rätt till grundskoleutbildning, de är rent av tvungna att genomgå skolutbildning då det råder skolplikt i Sverige.

När det gäller den andra komponenten, (ii) lika kvalitet på utbildningen, är det svårare att göra en bedömning i vilken utsträckning skolsystemet uppfyller det. Kvalitet kan avse alltifrån standard på lokaler, tillgång till elevhälsovård men självfallet även kunskapsresultaten. Om man beaktar det sistnämnda är det uppenbart att det finns skillnader mellan skolor. Så är det i Sverige och så är det även i alla andra länder. Således kan komponent nummer två betraktas som icke uppfylld. Debatten handlar snarare om hur väl ett skolsystem lyckas med det, inte *om*.

Den tredje komponenten, (iii) kompensation för ogynnsamma förhållanden, är likt den andra komponenten en punkt där skolan inte lyckas fullt ut. Och även här finns det inget skolsystem i världen som det finns belägg för att de lyckas med detta. Det går att finna en påverkan av elevernas bakgrundsförhållanden i samtliga skolsystem; det som skiljer skolsystem åt är däremot i vilken utsträckning som skolan lyckas kompensera för ogynnsamma förhållanden. Samtidigt finns det omfattande belägg för att Sverige relativt andra länder lyckas bättre med det kompensatoriska likvärdighetsuppdraget. För mer information, se Appendix 1.1.

Att Skolverket och regeringen Löfven, som både har initierat satsningar på ökade resurser till skolor i syfte att stärka likvärdigheten och som i vårpropositionen kopplade ökningen av betydelsen av elevernas socioekonomiska bakgrund till vinstdrivande aktörer, har gjort slutsatsen att familjebakgrundens betydelse har ökat över tid är anmärkningsvärd. Det har även påpekats av doktoranden Gabriel Heller Sahlgren, som i en artikel påvisade att förändringarna i demografin (det som tidigare beskrevs som *karaktären*) gör att bakgrundsindikatorerna som används för att mäta effekten av familjebakgrunden i absolut bemärkelse inte är jämförbara över tid. Svenskfödda elever har nuförtiden mer välutbildade föräldrar samtidigt som de utlandsfödda eleverna alltmer har en mer brokig skolbakgrund och föräldrar med en lägre utbildningsnivå.¹ Heller Sahlgren skriver:

”Sammantaget står det därför klart att bilden av likvärdigheten i Pisa är mer komplicerad än vad som tidigare kommit fram i debatten. Totalt sett finns det faktiskt inte mycket som tyder på att likvärdigheten i sig har försämrats nämnvärt över tid – en slutsats som går stick i stäv med Skolverkets rapporter, men som stämmer väl överens med IFAU:s djuplodande analyser av svenska kunskapskontroller.”²

Den mediala rapporteringen om skolans likvärdighet

Om man beaktar att den svenska skolan är relativt likvärdig och kompensatorisk i jämförelse med andra länder samt att den ökade betydelsen av elevernas familjebakgrund beror på demografiska, inte skolkvalitetsmässiga, förändringar, är det intressant att studera hur rapporteringen om skolans likvärdighet har sett ut i media. Att studera hur journalister rapporterar om ett ämne är inte bara intressant utifrån ett samhällsperspektiv, det är även relevant utifrån ett demokratiskt perspektiv.

¹ Heller Sahlgren, Gabriel. Skolverkets tolkar Pisa fel – likvärdigheten inte försämrad. Dagens Nyheter. 2017-08-03
² Heller Sahlgren, Gabriel. Skolverkets tolkar Pisa fel – likvärdigheten inte försämrad. Dagens Nyheter. 2017-08-03

Det av flera skäl.

Först det första så visar studier att nyhetsmedierna utgör den viktigaste källan till information om politik och samhälle för de allra flesta, även om sociala medier har ökat över tid. För det andra så finns det vetenskapliga belägg för att nyhetsmedierna kan utöva ett påtagligt inflytande över exempelvis vilka frågor som människor tycker är viktiga och dessutom hur människor uppfattar verkligheten.³

Eftersom frågor som rör exempelvis individens rätt att välja skola och möjligheten för fristående aktörer att bedriva skolverksamhet är två omdiskuterade frågeställningar är det av stor vikt att rapporteringen sker opartiskt och nyanserat. I detta fall är det inte minst relevant med tanke på att medias problemformulering har givit upphov till att allt fler i allmänheten oroas för skolans likvärdighet. En bild av att skolan förr var likvärdig, och nu har fragmentiserats, kan sägas ha etablerats. En undersökning från Lärarnas Riksförbund har tidigare kunnat visa att skolans likvärdighet var den högst prioriterade skolfrågan för väljarna inför valet 2018.⁴ Allmänhetens vilja har i sin tur givit upphov till att politiker känner sig nödgade att möta problemformuleringen med konkreta policyåtgärder.

Som ett konkret exempel kan nämnas att regeringen Löfven har avsatt 10,5 miljarder kronor mellan 2018 och 2020 i syfte att öka jämlikheten i den svenska skolan. Att göra en sådan satsning är fullt naturligt om man anser att skolans likvärdighet är en prioriterad fråga, och vilka frågor som allmänheten finner viktiga styrs som sagt i en hög utsträckning av medias rapportering. För mer information, se Appendix 1.1.

³ Strömbäck, J., Andersson, F., & Nedlund, E. (2017). Invandring i medierna. Hur Rapporterades Svenska Tidningar Åren 2010-2015, 2010-2015.

⁴ Lärarnas Riksförbund. (2018) Skolan, valet och väljarnas värderingar. Stockholm: Lärarnas Riksförbund. s. 9

Metod

För att försöka kartlägga hur medias rapportering av skolsegregationen har sett ut har jag valt att undersöka frågan genom att analysera de nyhetsartiklar som har publicerats om ämnet under perioden 1 januari till 10 november 2018. Valet av period har haft praktiska anledningar. För det första så upptäckte jag fort att antalet artiklar som har skrivits om detta ämne var mycket omfattande. Därav begränsningen till 2018.

Urvalet av material har avgränsats till riksnyhetererna från de två största dagstidningarna, d.v.s. Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet. De utvalda artiklarna handlar helt eller till stor del om dessa frågor. Det betyder att även artiklar som inte har ord som likvärdighet, segregation eller jämlikhet i själva rubriken kan vara en del av de utvalda artiklarna – förutsatt att dessa ämnen har en framträdande roll i artikeln.

Artiklarna som valdes ut är från de rikstäckande nyhetsdelarna i DN:s och SvD:s tidning. Opinionsmaterial (exempelvis insändare, ledarartiklar, debattartiklar) sorterades bort tillsammans med kulturartiklar. Även kortare referat av opinionsartiklar sorterades bort. Det kan exempelvis handla om att DN skriver en nyhetsartikel baserat på ett politiskt utspel som har presenterats på tidningens debattsida. Detsamma gäller referat av de politiska

partierna valprogram, vilket bland annat var vanligt förekommande i olika sammanställningar inför valet. Det enda opinionsliknande material som ingår i denna rapport är kommenterade artiklar skrivna av journalister.

Genom att använda tidningarnas egna sökmotorer, i vilka samtliga nyhetsartiklar som har publicerats under den utvalda tidsperioden återfinns, har jag tagit fram underlaget. I SvD:s sökmotor kunde man avgränsa resultaten till specifika avdelningar, och där valdes "Sverige", i vilken nyhetsartiklar återfinns. I DN:s sökmotor fanns inte någon sådan funktion.

Två sökningar har genomförts i båda sökmotorerna, och sökorden har varit följande:

1. skol* likv*

Detta har använts för att få fram artiklar som handlar om skolan och innehåller ett ord som börjar på "likvärdig", som exempelvis likvärdighet, likvärdig, likvärdiga et cetera. De artiklar som togs fram för att de innehöll ord som "likväl" och dylikt, utan att annars handla om ämnet, sorterades bort. Denna sökning genererade 10 artiklar i DN och 11 artiklar i SvD efter den initiala sällningen.

2. skol* jämlik*

Här har det andra sökordet bytts ut i syfte att finna artiklar som innehåller ord som exempelvis jämlik, jämlikhet, jämlikheten et cetera. Denna sökning genererade ytterligare 3 artiklar i DN och 4 artiklar i SvD efter sällning och kontroll för dubletter.

3. skol* segreg*

Här har det andra sökordet bytts ut igen i syfte att finna artiklar som innehåller ord som exempelvis segregation, segregerad, segregerade et cetera. Denna sökning genererade ytterligare 6 artiklar i DN och 8 artiklar i SvD efter sällning och kontroll för dubletter.

Till slut kvarstod 19 artiklar från Dagens Nyheter och 23 från Svenska Dagbladet. Således har **totalt 42 artiklar valts ut**. Samtliga artiklar finns listade under Appendix 1.2.

Metod för analys

I nyhetsartiklar där det enbart är "en röst" som hörs, exempelvis journalistens egen i form av en kommentarskrönika eller i form av en nyhetsartikel där ett utspel från en organisation återges, ligger hela artikel till grund för analysen. I de artiklar, som exempelvis DN-artikeln *Lärarnas Riksförbund: "Skolsystemet spär på segregationen"*, där minst två politiker från två motsatta partier intervjuas, är det inte politikernas svar som ligger till grund för analys och kategorisering, utan journalistens frågeställningar, antaganden eller problemformuleringar. Även de i den nämnda artikeln flertaliga uttalandena från lärarfackets ordförande inkluderas i analysen, då vederbörande i det här fallet används som en expert fristående från de två politiska företrädarna.

I de artiklar, som exempelvis DN-artikeln *Finansministern: Skolam måste prioriteras före skattesänkningar*, där endast en politiker intervjuas – alltså utan att en politiker från ett motsatt parti får komma till tals – är det både journalistens frågeställningar eller antaganden samt politikernas svar som ligger till grund för analys och kategorisering.

Jag har valt att göra så då det viktiga är att försöka analysera vilken problembild som artikeln ger upphov till hos läsaren. Om finansministern säger att problemet är X så kan man förvänta sig att läsaren uppfattar att *så är fallet*. Om det i en annan artikel framkommer att politiker A säger att problemet är X, medan politiker B säger att problemet är Y, så är det däremot läsaren själv som får tolka problembeskrivningen för att kunna ta ställning i frågan.

Hypotes

Arbetshypotesen är att en förenklad bild av skolans likvärdighet förs fram i media, där viktiga nyanser sällan kommer fram. I de fall organisationer och andra aktörer får uttala sig i frågan problematiseras inte tesen om att likvärdigheten minskar och elevernas familjebakgrund får ökad betydelse. När skillnaden mellan skolor beskrivs (den så kallade mellanskolsvariationen) förklaras inte att den i särklass mest drivande faktorn, som inte heller går att påverka direkt genom skolsystemets utformning, bakom detta är den förändrade demografin vad utlandsfödda elever beträffar. Hypotesen är även att det sällan framkommer att den svenska skolan fortfarande är på nivå med OECD-snittet vad gäller likvärdighet.

Resultat

Summering

Samtliga artiklar har sammanställts i ett kalkylprogram i syfte att möjliggöra en inledande kvantitativ uppdelning utifrån en kvalitativ analys och genomläsning. Självfallet har kategoriseringen skett utifrån undertecknads subjektiva bedömning, men utefter de principer som beskrivs under metoddelen. Inledningsvis delades artiklarna in i sex huvudsakliga kategorier, vilka listas nedan tillsammans med artikelantal. Se tabell 1.1 nedan.

Tabell 1.1 Uppdelning av samtliga artiklar utefter huvudsakliga kategorier

HUVUDSAKLIG KATEGORI	ANTAL
Nyhetsartiklar om internationella rapporter som handlar om skolsegregation	1
Nyhetsartiklar om nationella rapporter som handlar om skolsegregation	6
Nyhetsartiklar som handlar om skolsegregation, men utan koppling till nya rapporter	16
Kommenterade artiklar i vilka journalister skriver om skolsegregation	3
Nyhetsartiklar vars huvudsakliga vinkel är att uppmärksamma positiva faktum vad gäller skolans likvärdighet	0
Nyhetsartiklar som handlar om politiska utspel och berör segregation	9
Nyhetsartiklar som handlar om jämförelser av olika typer av skolstatistik, och som berör segregation	5
Övriga artiklar som berör segregation, men som har ett annat huvudsakligt fokus	2
TOTALT	42

Som synes ovan är det tydligt att kategori tre som är den största, sett till artikelantal. Det faller sig naturligt, då syftet med sökorden var att sälla ut nyhetsartiklar som handlar om skolegregation. Vid den initiala uppdelningen av huvudkategorier trodde undertecknad att antalet artiklar som skulle hamna i de två förstnämnda kategorierna, vilka båda innehåller artiklar som tar sin utgångspunkt i nya rapporter om skolegregation, skulle vara påfallande högt. Det visade sig dock inte vara fallet.

Först några nedslag i de olika kategorierna.

I kategori ett, som då innehåller nyhetsartiklar som har skrivits utifrån nya internationella rapporter som berör segregation, återfinns endast en artikel. Det är SvD-artikel 26 "Postnumret styr chans till bra skolgång". Artikeln, som är skriven av TT, handlar om en ny rapport från OECD som visar att de sociala klyftorna i svensk skola förstärkts.

I kategori två, som likt den första kategorin handlar om nya rapporter – men i detta fall inhemska, nationella sådana – återfinns hela sex artiklar. Bland dem är det vanligt att det handlar om nya rapporter från Skolverket, men det finns även nyhetsartiklar om nya rapporter från opinionsbildande aktörer som exempelvis Lärarförbundet, LO och UNICEF. Bland dessa artiklar återfinns rubriker som DN-artikel 14 "Ny LO-rapport: Friskolornas vinstuttag drabbar eleverna", eller rubriken från DN-artikel 9, "Valet av skola får allt större betydelse", som i sin tur handlar om en ny rapport från Skolverket som visar att skolan inte klarar av sitt kompensatoriska uppdrag.

I kategori tre, som innehåller de artiklar som renodlat handlar om skolegregation, men som inte utgår från nypublicerade rapporter, återfinns hela 16 artiklar. Det kan tyckas påfallande många, men då ska det beaktas att intentionen med den här rapporten just har varit att finna nyhetsartiklar som handlar om skolegregation. Det är således fullt förståeligt att just kategori tre är omfattande. Bland dessa artiklar återfinns rubriker som SvD-artikel 40, "Skolansvariga ska bygga bort skolegregation" (en artikel som förövrigt är den enda nyhetsartikel av samtliga 42 i vilken det framkommer att boendesegregation är den enskilt viktigaste faktorn bakom skolegregation) och SvD-artikel 22, "Miljardsatsning mot ojämlikhet i skolan", vilket handlar om den rödgröna regeringens satsning på mer resurser i syfte att minska ojämlikheten i svensk grundskola.

I kategori fyra, som innehåller kommenterande artiklar skrivna av nyhetsjournalister, återfinns tre artiklar. En är från SvD och två är från DN. Det är Karin Thurfjell, journalist med fokus på skolfrågor, som i SvD skrivit artikeln "Karin Thurfjell: Klyftorna i skolan blir svårare att ta sig över". I den artikel hävdar hon att skolan lyckas allt sämre med sitt kompensatoriska uppdrag och

hon dömer även ut de förslag vissa förslag från politikerna. I artikeln kan man läsa följande:

”Sedan millennieskiftet har det som kallas elevernas socioekonomiska förhållanden – föräldrars utbildningsnivå och inkomst, och om barnet själv eller hans föräldrar invandrat till Sverige – fått ökad betydelse för elevernas skolresultat.”

I kategori fem, som formulerade för att ha en kategori där eventuella artiklar som skriver om positiva faktum vad skolans likvärdighet beträffar skulle placeras, ekar tom. Trots att populationen omfattar 42 artiklar publicerade under en större period under 2018 fann undertecknad inte en enda artikel som kunde placeras i denna kategori. Det betyder inte att sådana artiklar inte har publicerats i de två undersökta tidningarna, men vid sökningen framkom det att det endast var på opinionsplats i tidningen, som exempelvis på debattsidorna eller på ledarsidorna. Som tidigare nämnt så ingår inte dessa artiklar i denna rapport, men det kan vara på sin plats att nämna det än en gång.

I kategori sex, som då innehåller artiklar handlar om politiska utspel, återfinns nio artiklar, med rubriker som SVD-artikel 38, ”S-löfte: Stoppa vinstjakt i Sveriges skolor” och DN-artikel 3, ”Finansministern: Skolan måste prioriteras före skattesänkningar”. Båda dessa artiklar berör som sagt likvärdighet i viss mån, men den huvudsakliga vinklingen handlar om andra ämnen. I det första exemplet handlar det huvudsakligen om ett led i regeringen Löfvens ambition om att förbjuda vinster i välfärden. Fokus ligger på aktörer och S menar att de vill underlätta för etableringen av idéburna skolor. I en passage ger gymnasie- och kunskapslyftsminister Anna Ekström uttryck för att vinstintresset inom skolan ger upphov till att ”...friskolor delar ut glädjebetyg, jämfört med kommunala skolor”.

I det andra exemplet, DN-artikel 3, är det i stället finansminister Magdalena Andersson som går in i frågan om skolsegregation med ett ekonomiskt perspektiv. I egenskap av finansminister aviserar hon att regeringen ämnar tillföra ytterligare 20 miljarder under nästkommande mandatperiod för att stärka välfärden, varav en del av den satsningen ska gå till skolan. Hon tar även upp en särskild satsning som ska ske utöver den ordinarie välfärdsstärkningen; den satsning som tidigare nämnts och som innehåller sex miljarder kronor som ämnar gå till utsatta skolor i syfte att stärka likvärdigheten. Finansminister Andersson säger att hon vill ha denna satsning ”...för att skapa en mer likvärdig skola så att alla barn, oavsett var man bor och vilka föräldrar man har ska lära sig det som behövs i skolan.”.

I kategori sju, som då innehåller artiklar handlar om nyheter vad gäller jämförande statistik inom skolan, återfinns två artiklar, med rubriker som DN-artikel 10 "Andelen lärare med behörighet varierar stort" och DN-artikel 17 "Stora skillnader i lärarbehörighet". Som rubrikerna avslöjas så handlar båda artiklarna om hur det inom landet finns stora variationer i andelen lärare som är behöriga.

I kategori åtta, som då innehåller de artiklar som ej passar in i kategori ett till sju, återfinns två artiklar, med rubriker som DN-artikel 11 "Hon banade väg för friskolor på börsen" och består av en intervju med Internationella Engelska Skolans grundare Barbara Bergström. Den handlar om hur Bergström tog in sin skolkoncern på börsen. Den andra artikeln, DN-artikel 11 "Friskoleägare vill se vinstfrågan begravd", handlar visserligen indirekt om det politiska förslaget om vinstbegränsning för skolföretag, men har som huvudsaklig vinkling att låta ägare till flera skolföretag få komma till tals och beskriva vilka konsekvenser de menar kommer att ske om vinstbegränsningen implementeras i praktiken. Även om det i artikeln endast är näringslivsföreträdare som får komma till tals så betyder det dock inte att artikeln saknar olika perspektiv. Tvärtom så refererar journalisten till en SIFO-undersökning som Svenska Dagbladet låtit göra, som visar att 31 procent av de tillfrågade vill begränsa vinsterna i välfärden. Journalisten tar även upp argumentet att "...friskolor och det fria skolvalet bidrar till ökade klasskillnader".

*

Med den begränsade sökperioden i beaktande – enbart artiklar som publicerades från början av 2018 fram till den 10 november samma år ingick i urvalet – så är det talande hur påfallande många artiklar som berör skolsegregation som har publicerats. Totalt har 42 artiklar publicerats under en period på 314 dagar, vilket med andra ord betyder att knappt en artikel som berör skolsegregation har publicerats i någon av de två största tidningarna varje vecka. ($314/42 = \sim 7.5$)

Det har vanligt att rapporter publicerade av organisationer, företag och tankesmedjor uppmärksammas i media. I de två kategorier i vilka artiklar som tar sin utgångspunkt i nypublicerade rapporter om skolsegregation, alltså kategori ett och två, återfinns totalt sju artiklar, varav alla utom en är artiklar som handlar om rapporter publicerade inomlands som berör skolsegregation. Bland dessa artiklar kan vi läsa rubriker som *Ny LO-rapport: Friskolornas vinstuttag drabbar eleverna* och *Unicef: Svenska skolan inte socialt jämlik*. (DN-artikel 14 och SvD-artikel 25).

Värt att notera är att inte en enda artikel vars huvudsakliga vinkel är att uppmärksamma ljuspunkter vad gäller skolans likvärdighet kom med i underlaget. Även om nyhetsmedier tenderar att värdera negativa nyheter högre, då det lockar fler läsare, har det under samma period pågått en intensiv debatt om *Fake news* och vikten av faktagranskning; något som i sin tur har lett till att medieprojekt som syftar till att upplysa läsare om hur det *faktiskt* ser ut har lanserats. Ett exempel på detta är DN:s projekt *Fakta i frågan*. Det är en artikelserie som ämnar belysa fakta om olika uppmärksammade ämnen. En av artiklarna, *Fakta i frågan: Hur bra är den svenska skolan?* (DN-artikel 6). I den går det visserligen att läsa att den svenska skolan har en likvärdighet motsvarande OECD-genomsnittet, så är det inte artikelns huvudsakliga fokus, vilket gör att den inte har placerats i kategori fem.

Utöver uppdelning i huvudsaklig kategori har artiklarna även sorterats efter ett flertal andra variabler som går att besvara med ett JA eller NEJ. Två exempel på detta är huruvida artiklarna beskriver skolans likvärdighet som låg alternativt sjunkande och huruvida två motstridiga röster får komma till tals i artikeln. Av totalt 42 artiklar beskrivs skolans likvärdighet som *låg* alternativt *sjunkande* i 36 artiklar och i enbart 8 artiklar får två motstridiga röster komma till tals.

Även andra variabler har bedömts. För att göra en så rättvis bedömning som möjligt har enbart de artiklar som berör själva ämnet inkluderats i analysen. Ett exempel på en sådan variabel är huruvida artikel beskriver att betydelsen av familjebakgrunden har ökat över tid. Det har med andra ord endast besvarats med ett JA eller NEJ om artikeln i fråga berör ämnet. Det betyder med andra ord att artiklar som handlar om skolans segregation, men som inte berör familjebakgrundens betydelse, inte har inkluderats i den analysen. I tabell 1.2 nedan har dessa variabler sammanställts i en kortfattad tabell. I kolumnen till höger har andelen artiklar i procent (avrundat till närmaste decimal) som överensstämmer med variabeln presenterats utefter beräkningen *antal artiklar som överensstämmer med variabeln* dividerat med *totala antalet artiklar som berör ämnet*.

Som ett exempel: I kolumnen till vänster finns alternativet "Artiklar som..." "...beskriver att det fria skolvalet orsakar segregation utan att nämna att boendesegregationen är den enskilt viktigaste faktorn". Då har alla artiklar som beskriver att skolvalet orsakar segregation, totalt 20 stycken, jämförts med de artiklar som inte nämner att boendesegregation är den enskilt viktigaste faktorn, totalt 1 styck. Det betyder med andra ord att 5 procent (1/20) av artiklarna som beskriver att skolvalet orsakar segregation tar upp att boendesegregationen är den enskilt viktigaste faktorn; 95 procent av artiklarna gör inte det. I den kolumn i mitten har jag skrivit procentandelen och i kolumnen längst till höger står det antal artiklar som uppfyller kriteriet av det totala antalet relevanta artiklar, vilket i det tidigare nämnda exemplet således blir: "1 av 20".

Tabell 1.2 Andelen artiklar som uppfyller kraven för andra variabler

ARTIKLAR SOM...	ANDEL ARTIKLAR	ANTAL AV TOTALA ANTALET RELEVANTA
... redovisar skolans likvärdighet i jämförelse med andra länder	9,5%	4 av 42
... beskriver att familjebakgrundens betydelse har ökat över tid	88%	22 av 25
... berör familjebakgrundens betydelse men inte tar upp den förändrade demografin	95,6%	22 av 23
... beskriver att det fria skolvalet orsakar segregation utan att nämna att boendesegregationen är den enskilt viktigaste faktorn	95%	19 av 20
... berör friskolor eller etableringsrätten och framställer dem eller det som en orsak till minskad likvärdighet	82,3%	14 av 17
... berör skolans resursfördelning och framställer att likvärdigheten minskar p.g.a. orättvis resursfördelning	78,5%	11 av 14
... berör skolans resursfördelning som ett problem där resurstillskott är en lösning på problemet	78,5%	11 av 14

I tabell 1.2 ovan framkommer det med all tydlighet att en mycket stor majoritet av de artiklar som berör respektive ämne beskriver en negativ utveckling. Ett exempel är att hela 95 procent av de artiklar som tar upp skolvalet inte beskriver att boendesegregationen är den enskilt viktigaste faktorn som kan förklara skolsegregation.

Noterbart är att endast en artikel har bedömts beskrivs boendesegregationen som den enskilt största faktorn bakom skolsegregationen: SvD-artikel 40, *Skolansvariga ska bygga bort segregation*. Artikeln har bedömts uppfylla detta krav då den handlar om ett utspel från utbildningsminister Gustav Fridolin om ett nytt krav på kommuner och fristående skolhuvudmän att verka för att skolor ska ha elever med olika bakgrund. Eftersom enbart en politiker får komma till tals i artikeln har politikerns, i det här fallet Gustav Fridolins, uttalanden inkluderats i analysen. I artikeln säger han att "Den största grunden för skolsegregation är bostadssegregation."

Analys och diskussion

Det intressanta är inte alltid vad som nämns – det kan vara minst lika intressant att beakta vad som *inte* nämns i media. Återkommande är exemplet om att friskolevalet lyfts fram som en bidragande orsak till ökad segregation i Sverige, något som i sig är helt korrekt utifrån de studier som har gjorts. Däremot så nämns det mycket sällan att det i själva verket är boendesegregationen som tycks vara den enskilt viktigaste faktorn bakom skolsegregationen. Ett exempel på detta är artikeln "Sjöstedt: Det svenska skolsystemet är extremt" (SvD-artikel 29), där journalisten har infogat en faktaruta i vilken det står:

"Fler forskarstudier har lyft fram det fria skolvalet som bidragande orsak till ökad segregation i Sverige, eftersom systemet i första hand används av elever från resursstarka hem medan andra elever har halkat efter."

Andra faktorer nämns uppenbarligen inte, vilket möjligtvis kan leda till att läsaren får en skev bild av orsakerna bakom problemet. Läsarens bild behöver uppenbarligen inte vara fel per se, då det stämmer att skolvalet har en segregande effekt, men läsaren får definitivt inte en fullständig bild av orsakerna till problemet – vilket med andra ord kan ha en vilseledande effekt. I vissa fall framställs rena korrelationer som inte nödvändigtvis är relevanta som viktiga parametrar för att bedöma hur väl en skola fungerar. Det är exempelvis fallet i SvD-artikel 26, "Postnumret styr chans till bra skolgång". I den kan man läsa följande:

"Skolsystem med bristande likvärdighet på elev- och skolnivå är ett globalt fenomen. Det är fortfarande elevens eller skolans postnummer som bäst förutser vilken kvalitet på undervisningen eleven får, konstateras i rapporten Equity in education (Likvärdighet i utbildningen). Rapporten bygger på data från flera internationella kunskapsmätningar."

Citatet illustrerar ett genomgående tema i artiklarna om skolsegregationen: Det är var eleven går i skola någonstans som "...bäst förutser vilken kvalitet på undervisningen eleven får". Detta trots att frågan är långt mer komplex än så, och har, som framkommer i Appendix 1.1, en lång rad samverkande faktorer som var och en påverkar resultatet. Det kan handla om allt ifrån lärarkvalitet

till elevunderlag. Visst är det rimligt att anta att de faktorer som är enkla att observera utifrån, som exempelvis betygsresultat, har en tydlig korrelation med området som skolan ligger i. För att konkretisera med ett exempel: En skola mitt på Östermalm har sannolikt högre betyg än en skola i Rinkeby. Det betyder dock inte nödvändigtvis att skolan på Östermalm är bättre; tvärtom så finns det som sagt mycket som tyder på att det exempelvis är elevunderlaget som har en större inverkan på vilka resultat som skolor uppvisar än skolområdet.

En annan intressant aspekt framgår i artikeln "Underkänt – väljarna har missat skolans comeback" (SvD-artikel 37). Artikeln i sig tar sitt avstamp i en Sifo-undersökning som SvD låtit göra. Den visar att allmänheten har dålig koll på hur det *egentligen* går för den svenska skolan. Som exempel uppger 55 procent av allmänheten att de tror att lärartätheten har minskat i den svenska skolan sedan 2014 – men i själva verket är den oförändrad, vilket enbart 24 procent av de tillfrågade gissade rätt på. I artikeln skriver journalisterna att skolfrågan är betydelsefull för dem inför det då stundande valet, och att väljarnas uppfattning "...om hur verkligheten ser ut är rimligen viktigare än hur tillståndet faktiskt är" (SvD-artikel 37).

Det är inte minst intressant om man beaktar rapporteringen om just skolans likvärdighet. Kan det möjligtvis vara så att väljarnas uppfattning i frågan inte stämmer överens med "hur tillståndet faktiskt är" med tanke på att medierna, närmast systematiskt, tycks undgå att beskriva det som tyder på att exempelvis familjebakgrundens betydelse *inte* har fått en ökad betydelse?

En annan artikel som använder sig av en undersökning om allmänhetens uppfattning om en skolfråga är DN-artikel 11, "Friskoleägare vill se vinstfrågan begravd". Som tidigare nämnt handlar den artikeln om hur representanter för ägare inom skolkoncerner oroas över förslaget om en vinstbegränsning. En intressant, men samtidigt något subtil, aspekt av artikeln är hur journalisten framställer resultatet av en undersökning. I artikeln presenteras nämligen data från en SIFO-undersökning som den andra tidningen, Svenska Dagbladet, låtit göra tidigare i år. DN konstaterar:

"Stödet för vinsttak är högt hos väljarna. [min markering] En Sifoundersökning som SvD presenterade i mars visar att 31 procent av de tillfrågade vill begränsa vinster i välfärden medan 44 procent anser att vinster kan tillåtas. Kritiken som lyfts fram brukar främst handla om att vinstintresset försämrar kvaliteten och minskar jämlikheten."

Notera särskilt den första meningen. Det är naturligtvis en subjektiv bedömning för vad som kan betraktas vara ett "högt stöd". I detta fall presenteras stödet för vinsttak som "högt" av journalisten då det är 31 procent

som vill begränsa vinsterna i välfärden. Samtidigt är det långt fler, hela 13 procentenheter, som anser att vinster "kan tillåtas". Tillåtas betyder i detta fall att 44 procent anser att välfärdsföretagen "...antingen ska få göra vinst i nivå med snittet för andra svenska företag eller att det inte ska förekomma någon begränsning alls", vilket framkommer i SvDs ursprungliga artikel där resultaten från SIFO-undersökningen presenterades i under mars månad.⁵ Utan att ta ställning i själva sakfrågan vill jag samtidigt understryka att det förefaller vara något märkligt att journalisten framställer den mindre gruppen, alltså den som vill begränsa vinsterna i skolsektorn, som att de är större än den grupp som vill begränsa vinsterna. Som en jämförelse kan det nämnas att det i samma undersökning framkommer att 8 procent inte vill tillåta vinster alls, medan 26 procent uppger att de anser att välfärdsföretagens vinster inte ska begränsa på något sätt.

Ett annat sätt att undersöka opartiskhet i journalistisk rapportering är att titta närmare på språkbruk och ordval. I en artikel, DN-artikel 15 "Över hälften klarar inte skolan i utsatta områden". Artikeln, som är skriven av TT men publicerad i DN, går det att läsa följande:

"Håller den svenska skolan på att slitas isär? Det finns mycket som tyder på det. Skolverket konstaterade nyligen att skillnaderna mellan olika skolor ökar och att familjebakgrund spelar en allt större roll för betygen. Internationella undersökningar som Pisa har visat på samma trend."

Journalistiska texter kan självfallet med fördel innehålla text som visualiserar ett problem eller en frågeställning, men jag finner ovanstående exempel som intressant med tanke på de övergripande resultaten jag har funnit i denna rapport. Formuleringen "Håller den svenska skolan på att slitas isär? Det finns mycket som tyder på det" ger en dramatisk bild av att skolan en gång har varit sammanhållen, men nu har förstörts såpass mycket att den går isär. Att skillnader vad gäller exempelvis betyg och andel elever med utländsk bakgrund mellan olika skolor ökar i samhället är en realitet som många, föga förvånande, upplever som ett problem. Vad jag menar är att skolan i mångt och mycket är en spegelbild av samhället – ökar segregationen där kommer det att få utslag i skolan. Självfallet kan skolan motverka ökade skillnader i samhället genom att exempelvis utbilda alla medborgare så att de blir kunniga och självständiga individer, men som vi känner till sedan tidigare så finns det inte ett enda skolsystem som i dag lyckas fullt ut med att kompensera för elevers hemförhållanden.

En annan artikel som är intressant att analysera är SvD-artikel 32, "Skolministern: Borgerliga väljare säger att jag har rätt". I den intervjuas gymnasie- och kunskapslyftsminister Anna Ekström om hur skolsegregationen

⁵ Törnwall, Mikael. Starkt stöd för att begränsa vinsterna i välfärden. Svenska Dagbladet. 2018-03-13

ökar och vad den rödgröna regeringen har för politik för att motverka de negativa effekterna. Artikeln innehåller flera intressanta skrivelser. Inledningsvis skriver exempelvis journalisten att "Forskningen är entydig. Det fria skolvalet har starkt bidragit till att svenska klasser är mer blandade i dag". Inte ett ord om bostadssegregationen nämns. Därefter inleds intervjun, och en av frågorna till statsrådet lyder såhär: "Går det fria skolvalet ihop med socialdemokratisk ideologi? En gemensam skola är väl en grundförutsättning där?". Denna frågeställning är särskilt intressant utifrån ett analytiskt perspektiv. Journalisten insinuerar att skolval är oförenligt med idén om en gemensam skola. Om man ska ta parti mot skolval kan man argumentera för att journalisten har rätt i att skolval verkar stärka segregationen, men inte ens de som är emot möjligheten för barn och föräldrar att välja skola kan hävda att skolsystemet inte är gemensamt.

Det svenska skolsystemet är på gott och ont unikt. En aspekt som är förhållandevis unikt är att även de fristående skolorna finansieras fullt ut av de gemensamma resurserna via skolpeng. På så sätt möjliggörs det för alla individer att kunna gå i en fristående skola, såvida det finns en ledig plats på en skola som rent geografiskt är tillgänglig för eleven. Om det inte finns en ledig plats kan man ställa sig i kön, och det vanligaste kökriteriet är kötid (efter syskonförtur).

Det är visserligen en modell som har kritiserats på grund av att mer privilegierade familjer inser vikten av att tidigt ställa sitt barn i kö i en högre utsträckning, samtidigt som de mindre privilegierade sällan har tillgång till den outtalade kunskap eller den information som krävs för att kunna göra medvetna val. Den kritiken är relevant och viktig att ta på allvar, men det betyder fortfarande inte att systemet är orättvist på så vis att sökande bedöms utifrån faktorer som de inte kan påverka, som exempelvis föräldrarnas inkomstnivå eller etniska bakgrund. Om en friskola är översikt så får eleverna ställa sig i kö och antas efter kötid, oavsett vilka de än är.

Således menar de som förespråkar skolval att det svenska skolsystemet är unikt på så sätt att fristående alternativ tillhandahålls och att det är eleven och föräldrarna själva som kan välja dem utan att behöva finansiera det med egna medel. På så sätt är det många som anser att vi i Sverige har lyckats kombinera ett system med valfrihet, fristående aktörer och ett gemensamt skolsystem. Det räcker med att åka till vårt södra grannland, Danmark, för att hitta ett skolsystem i vilket var femte grundskoleelev går i en friskola som varje månad kostar föräldrarna flera tusen kronor. Även där har kritik höjts mot att skolsystemet är segregering, då det bara är de familjer som har råd att placera sina barn på kostsamma friskolor som kan nyttja den möjligheten.⁶ I Sverige kan som sagt alla, oavsett tjocklek på plånbok, välja en friskola åt sina barn.

⁶ Olsson, Kristina. Danska friskolor tar gräddan av eleverna. Svenska Dagbladet. 2017-01-29

Det som framkommer vid genomläsning av samtliga artiklar är att en bild målas upp av ett skolsystem där likvärdigheten minskar drastiskt, att det som en gång var ett gemensamt skolsystem som lyckades kompensera för elevernas hemförhållanden har utvecklats till ett skolsystem där barnens öde bestäms av deras bakgrund. Detta gör, mycket riktigt, folk arga och de kräver att politikerna kommer med åtgärder för att mota utvecklingen. Jag bedömer inte att den mediala rapporteringen om skolans segregation har varit opartisk. Det är genomgående att journalisterna varken nyanserar sina påståenden eller låter motstridiga röster komma till tals. I vissa fall tycks de rent av ha en förutbestämd bild av situationen och söker uttalanden och källor som bekräftar deras tes. Vad det beror på vågar jag inte sia om, men jag kan samtidigt tänka mig att det har en slags självförstärkande effekt: Om det börjar etableras en bild av att likvärdigheten minskar, är det också större sannolikhet att andra journalister "hoppas på tåget" och skriver liknande artiklar. Lägg därtill den allmänna sanningen om att negativa nyheter säljer bättre än positiva, så är resultatet från ekvationen inte särskilt anmärkningsvärt.

Det är dock min fast bestämda åsikt att man borde kunna förvänta sig att Sveriges två största tidningar, som åtnjuter stort förtroende och är kända för att producera bra journalistik, rimligtvis torde gräva djupare i viktiga samhällsfrågor och presentera sina resultat på ett mer nyanserat och opartiskt sätt. Visst, de är journalister som inte har spetskompetens inom skolans område och som ofta arbetar under både press och tidsstress, men både OECD:s data och andra forskarens kritik av exempelvis Skolverkets slutsatser gällande familjebakgrundens betydelse, finns lättillgängligt på internet bara några klick bort.

Resultatet från den här rapporten är extra beklämmande med tanke på att båda de två stora dagstidningarna har en hög svansföring gällande hur de ser på det journalistiska uppdraget. DN har exempelvis beskrivit att *trovärdighet* och *kvalitet* är redaktionens främsta ledord, fakta ska vara dubbelkontrollerat och de uppgifter DN publiceras "... ska vara bekräftade från flera håll". Vidare beskriver de att de undviker att hårdvinkla nyheter och tar inte ställning i olika frågor: "I stället strävar vi efter att så många sidor som möjligt ska få komma till tals vid publicering".⁷ Svenska Dagbladet har en liknande journalistisk värdegrund, vars publicistiska vision är att förmedla kvalitetsjournalistik som är opartisk. Intressant nog har de även en formulering om att "... inte använda experter som sanningsvittnen utan behandla dem som vi behandlar alla våra källor"⁸, något som uppenbarligen inte har följts till punkt och pricka. Både DN och SvD ska följa Pressens Opinionsnämnd etiska regler för press, TV och radio, där det bland annat finns skrivningar om vikten att låta båda sidor komma till tals.⁹

7 DN. Så jobbar DN med kvalitetsjournalistik. Dagens Nyheter. 2016-10-19

8 Karén, Fredric. SvD:s journalistiska värdegrund. Svenska Dagbladet. 2017-03-24

9 Pressens Opinionsnämnd. Etiska regler för press, TV och radio. Pressens Opinionsnämnd. (u.å)

Vad gäller rapportens resultat så kan det sammanfattningsvis konstateras att mycket tyder på att rapporteringen kring skolans segregation lämnar mycket att önska, vilket i sin tur riskerar att få konsekvenser för allmänhetens problembild av skolsystemet i form av en bristande verklighetsuppfattning. Samtidigt är detta en rapport med en liten population under en begränsad tidsperiod. Den är heller inte vetenskaplig. Det vore således intressant om frågan kunde undersökas i en större omfattning inom akademien, så att de frågor som jag lyfter i denna rapport kunde besvaras på ett bättre sätt.

Med ovanstående i beaktande har rapporten kunnat konstatera följande:

- Journalisterna tycks påfallande ofta inte skriva opartiska artiklar i vilka flera olika perspektiv framkommer. Som ett exempel på detta kan det nännas att endast knappt var femte artikel som handlar om skolans segregation får två motstridiga röster komma till tals. I övriga fall är det alltid en negativ vinkel på det som beskrivs, trots att det mycket väl finns positiva aspekter att rapportera om. Opinionsbildande aktörer, som exempelvis fackförbund, får påfallande ofta sprida sina budskap och åsikter ofiltrerat utan att journalisterna granskar det de säger och ställer kritiska frågor till avsändarna.
- Nyhetsartiklarna om skolans segregation riskerar att missleda allmänheten genom en påfallande mörk beskrivning av verkligheten. Ibland handlar det om vad som sägs, i en artikel menar exempelvis en journalist att det svenska skolsystemet håller på att "slitas isär", men det handlar även om vad som inte sägs. Endast fyra av 42 artiklar redovisar exempelvis den svenska skolans likvärdighet i jämförelse med andra länder. Det kan i sin tur leda till att allmänheten inte får en tillräcklig förståelse för hur den svenska skolans likvärdighet ställer sig i en internationell kontext.
- Journalisterna tycks återkommande undvika att nämna viktiga fakta i frågan om skolans likvärdighet. Som två exempel kan nämnas att av de artiklar som beskriver att det fria skolvalet orsakar segregation så är det bara en (1) i vilken det nämns att boendesegregationen är den enskilt viktigaste faktorn bakom skolsegregation – och i detta enstaka fall är det en politiker som tar upp det, alltså inte journalisten själv. Det andra exemplet är att många artiklar beskriver att elevernas familjebakgrund har fått en ökad betydelse över tid, men journalisterna nämner i 96 procent av fallen inte den mest betydelsebärande faktorn: Att demografin vad gäller de utrikes födda eleverna har förändrats påtagligt i form av skolbakgrund, ursprungsland och ankomstålder.

Referenser

Böhlmark, A., Holmlund, H., & Lindahl, M. (2015). Skolsegregation och skolval. Institutet för arbetsmarknads-och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU).

DN. Så jobbar DN med kvalitetsjournalistik. Dagens Nyheter. 2016-10-19.
<https://www.dn.se/nyheter/nyheter-hem/sa-jobbar-dn-med-kvalitetsjournalistik/> (Hämtad 2018-12-10)

Grönqvist, H., & Niknami, S. (2017). Ankomst och härkomst-en ESO-rapport om skolresultat och bakgrund. Stockholm: Regeringskansliet

Heller Sahlgren, Gabriel. Skolverkets tolkar Pisa fel – likvärdigheten inte försämrad. Dagens Nyheter. 2017-08-03

Holmlund, H., Häggblom, J., Lindahl, E., Martinson, S., Sjögren, A., Vikman, U., & Öckert, B. (2014). Decentralisering, skolval och fristående skolor: resultat och likvärdighet i svensk skola.

Lärarnas Riksförbund. (2018) Skolan, valet och väljarnas värderingar. Stockholm: Lärarnas Riksförbund.

Karén, Fredric. SvD:s journalistiska värdegrund. Svenska Dagbladet. 2017-03-24.
<https://www.svd.se/svds-journalistiska-vardegrund> (Hämtad 2018-12-10)

OECD. (2018) Equity in education - Breaking down barriers to social mobility.

Olsson, Kristina. Danska friskolor tar gräddan av eleverna. Svenska Dagbladet. 2017-01-29

Pressens Opinionsnämnd. Etiska regler för press, TV och radio. Pressens Opinionsnämnd. (u.å) <https://po.se/pressetik/> (Hämtad 2018-12-10)

Skolverket. (2018) Analyser av familjebakgrundens betydelse för skolresultaten och skillnader mellan skolor. En kvantitativ studie av utvecklingen över tid i slutet av grundskolan.

Törnwall, Mikael. Starkt stöd för att begränsa vinsterna i välfärden. Svenska Dagbladet. 2018-03-13

Appendix 1.1

Skolan – ett ständigt aktuellt diskussionsämne

Skolan har varit ett omdiskuterat ämne i svensk samhällsdebatt i mer än två hundra år. Vad som har legat i fokus har självfallet varierat med tidens gång. De stora frågorna som diskuterades från mitten av 1800-talet och drygt hundra år fram i tiden handlade om skolsystemets utformning och om vem eller vilka som skulle få tillgång till skolgång. I dag är det inte en aktuell fråga; konsensus råder om att alla barn som är medborgare i Sverige ska ha rätt till en kostnadsfri skolgång. De har inte bara rätt till det, de är förpliktigade att genomgå den. Gymnasieskolan är även i dag en frivillig skolform, men en överväldigande majoritet genomgår en gymnasieutbildning.

Under de senaste decennierna kan man urskilja flera tendenser vad gäller skoldebattens huvudsakliga fokus. Den högervåg som svepte över samhället under 1980-talet, i vilken privatiseringar och ett allmänt ifrågasättande av statsapparaten fick fäste, gav upphov till en vilja om att decentralisera skolsystemet. Skolan var nämligen statlig och ansågs vara trögrörlig, dyr och alltför autonom. Facken hade mycket att säga till om och lärarna ansågs i flera fall ha för höga löner.

Socialdemokraten Göran Persson såg det som sitt mål att lyckas med det som ingen annan tidigare minister hade klarat av – att kuva lärarkåren. Genom att driva igenom kommunaliseringen gav Persson upphov till vad som skulle komma att bli en omfattande debatt om skolsystemets likvärdighet – eller brist på densamma – i flera decenniers tid. Kommunaliseringen drevs igenom med en mycket liten marginal i riksdagen, och Lärarnas Riksförbund protesterade högljutt inför beslutet. Ett av deras argument var att skolan skulle förlora i likvärdighet om kommunerna – som de menade hade olika förutsättningar att vara huvudmän för skolorna – fick ta över ansvaret.

Bara några år efter tog regeringen Bildt initiativ till flera liberaliseringar av skolväsendet. På kort tid infördes både etableringsrätt för fristående aktörer att bedriva skolverksamhet och ett Friedman-inspirerat förslag om så kallade *vouchers* – skolpeng. Syftet var att stärka kvaliteten i skolväsendet, och den dåvarande utbildningsministern Beatrice Ask (m) menade att deras reformer skulle kunna bana väg för vad som skulle bli en av världens bästa skolor. I en artikel för Svensk Tidskrift förklarade hon att det som hon ansåg vara en brist på valmöjligheter för elever och föräldrar är ett av de största felen med den svenska utbildningspolitiken. Ask hade ett uttalat mål om att bryta den så kallade *likritningen* i den svenska kolan, då hon menade att en skola som strävar efter att vara en skola för alla blir en skola för ingen.¹⁰

De internationella kunskapsutvärderingarna

Parallellt med dessa skolreformer skedde ingen gedigen utvärdering av varken reformernas effekter eller elevernas kunskapsresultat. I efterhand har dock flera forskare försökt söka svar på mer exakt vad för positiva och/eller negativa effekter skolreformerna fick. Mer om detta senare. Vad kunskapsresultat beträffar så har det visserligen genomförts några nationella utvärderingsprogram i Skolöverstyrelsens (senare Skolverkets) regi. Sverige har även deltagit i flera internationella kunskapsmätningar sedan 1960-talet, men det var först när de internationella organisationerna OECD (*Organisation for Economic Co-operation and Development*) och IEA (*International Association for the Evaluation of Educational Achievement*) började lansera sina internationella kunskapsmätningar som de fick ett ordentligt genomslag i debatten. Detta mycket tack vare att de, till skillnad från föregångarna, på ett effektivt och framgångsrikt sätt lyckades sälja in resultaten och mätningarna till media. Nu var det mer regel än undantag att löpsedlarna skrev om elevernas kunskapsresultat varje gång en ny internationell mätning publicerades.

De internationella mätningar, varav den mest kända är OECD:s PISA (*Programme for International Student Assessment*). PISA är en kunskapsutvärdering som utvärderar femtonåriga elever inom huvudsakligen tre områden: matematik, naturvetenskap och läsförståelse. Första gången Sverige deltog var år 2003. Utvärderingen genomförs var tredje år och varje utvärdering specialiserar sig på ett av ämnesområdena. Nu senast, PISA 2015, var det exempelvis naturvetenskap som stod i fokus. Elevernas kunskapsområden i samtliga tre ämnen mäts alltid på ett sätt som gör att resultaten kan jämföras över tid. Specialiseringen i ett ämnesområde innebär att eleverna, lärarna och övrig skolpersonal får besvara fler frågor som endast rör ett ämnesområde specifikt. I den senaste mätningen finns det exempelvis frågor om hur många av eleverna som kan tänka sig att göra en karriär inom naturvetenskapliga ämnen.

10 <https://www.svensktidskrift.se/arkiv100/1990/74%20Beatrice%20Ask%3B%20Öka%20föräldrarnas%20inflytande.pdf>

Även om IEA inte tenderar att få lika stort medialt utrymme som OECD vad kunskapsmätningar beträffar så får deras mätningar TIMSS (*Trends in International Mathematics and Science Study*) och PIRLS (*Progress in International Reading Literacy Study*) ända väldigt stort utrymme i den skolpolitiska debatten. TIMSS-utvärderingen fokuserar på matematik och naturvetenskap hos elever i årskurs fyra och åtta. Sverige har deltagit sedan år 2007 för fjärdeklassare och sedan år 1995 för åttondeklassare. Utvärderingarna genomförs var fjärde år tillsammans med den så kallade TIMSS Advanced-utvärderingen, som fokuserar på avancerad matematik och fysik hos elever som går det sista året på gymnasieskolan.¹¹ PIRLS-utvärderingen fokuserar läsförståelse hos fjärdeklassare och genomförs var femte år. Sverige har deltagit i fyra PIRLS-utvärderingar, varav den första genomfördes år 2001.¹²

År 2016 publicerade Kungliga Ingenjörsvetenskapsakademien en kartläggning av alla relevanta mätningar av kunskapsutvecklingen hos eleverna i den svenska skolan. Huvudfokus i rapporten ligger de tidigare nämnda internationella utvärderingarna. Sammanfattningsvis menar rapportförfattarna att det är tydligt att svenska högstadie- och gymnasieelevers resultat i samtliga delmoment och undersökningar utom en faller. De menar att detta tyder på en både trendmässig och omfattande försvagning av det svenska skolsystemet. Även om de fallande PISA-resultaten i framförallt läskunnighet och naturvetenskap verkar ha drabbat de svagaste eleverna hårdast, så drivs fallet till en icke oväsentlig del av kunskapsförsämringar bland de alla bästa eleverna. Forskarna bakom rapporten konstaterar att "...det är möjligt att gå 13 år i svensk skola, varav de tre sista åren i ett matematikintensivt gymnasieprogram, få höga betyg och ändå ha mycket begränsade kunskaper i ämnet".¹³

Om man går tillbaka i tiden fanns det flera ljuspunkter i de internationella utvärderingarna. Som ett exempel kan nämnas att svenska elever i årskurs fyra var bäst av samtliga länder i 2001-års PIRLS-utvärdering av läsförståelse. Svenska gymnasister presterade även i topp i TIMSS Advanced-utvärderingen vid den första jämförelsen år 1995. Drygt tio år senare hade Sveriges resultat fallit rejält i både matematik och fysik både vad gäller absolut och relativt andra elever. Som ett exempel nämner rapportförfattarna till IVA:s kartläggning att bara en elev på hundra nådde avancerad nivå i matematik och 71 procent nådde inte medelgod nivå. I närtid så finns det endast ett test där Sverige fortfarande presterar relativt väl. I en mätning som undersöker elevers kunskaper, attityder och värderingar gällande samhällsfrågor och demokrati så hamnar de svenska eleverna i högstadiet på femte plats bland 35 länder.¹⁴

11 <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/internationella-jamforande-studier-pa-utbildningsomradet/timss-internationell-studie-om-kunskaper-i-matematik-och-naturvetenskap-hos-elever-i-arskurs-4-och-8>

12 <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/internationella-jamforande-studier-pa-utbildningsomradet/pirls-internationell-studie-om-lasformaga-hos-elever-i-arskurs-4>

13 <https://www.iva.se/globalassets/info-trycksaker/iva/201609-iva-henrekson-javervall-i.pdf>

14 <https://www.iva.se/globalassets/info-trycksaker/iva/201609-iva-henrekson-javervall-i.pdf>

PISA-valet

Det var 2012 års PISA-utvärdering som gav upphov till att de svenska elevernas kunskapsresultat hamnade i debattens huvudfokus. Utvärderingen, som publicerades år 2013, visade att inget av de andra 33 OECD-länderna som deltog i undersökningen hade en lika stor resultatförsämring som Sverige sedan den förra utvärderingen 2009. I Dagens Nyheter kunde man läsa om utvärderingen i en artikel med rubriken "Sverige sämst i klassen".¹⁵ I Svenska Dagbladet återfanns en artikel rubriken "Sverige rasar i Pisa-studie", i vilken bland annat Lärarförbundets dåvarande ordförande Eva-Lis Sirén kommenterade fallet och menade att det berodde på att "...politiken inte ger skolan rätt förutsättningar, tid och resurser".¹⁶

Den dåvarande utbildningsministern, Jan Björklund, menade att resultatfallet var mycket allvarligt och uppgav att anledningen till det var den gamla skolpolitiken som han nu arbetade för fullt med att förändra. Gustav Fridolin, vid tiden språkrör för Miljöpartiet, sa på en pressträff om utvärderingen att det gjorde honom "uppriktigt förbannad" och att "snabba och dåliga förändringar som leder till att det stjäls tid från lärare och elever" var anledningen till fallet. Han påtalade även att nedskärningar motsvarande 1000 lärare var planerade till kommunerna för gymnasieskolan i budgeten.

Sammanfattningsvis gav PISA-utvärderingen från 2012 upphov till en omfattande politisk debatt om hur skolresultaten skulle vändas och vem som var ansvarig för fallet från första början. Politikerna anordnade presskonferenser för att nå ut med sina politiska åtgärdsförslag och företrädarna för lärarnas fackförbund gjorde uttalande efter uttalande där de påpekade situationens allvar. Valforskningsprogrammet vid Göteborgs universitet har i efterhand kunnat konstatera att andelen som uppgav att utbildning var en viktig fråga för dem vid partival ökade från 26 till 41 procent mellan valåren 2010 och 2014. Ingen annan fråga uppvisade en lika hög ökning och i valet 2014 så var utbildning den näst viktigaste frågan efter Valfärd/sjukvård, där 43 procent av väljarna hade valt den som en viktig fråga.¹⁷

I en annan undersökning, SVT:s Vallokalsundersökning, uppgav 60 procent att skolfrågan hade haft "mycket stor betydelse" för valet av parti. Skolan kom således på första plats, därefter sjukvård och ekonomi.¹⁸ SVT:s valanalytiker, professor Henrik Ekengren Oscarsson, bad svenska folket om hjälp att namnge 2014-års val. Utifrån inkomna förslag valde Ekengren Oscarsson ut "Pisavalet" som hans favorit.¹⁹ Sverige hade således nu blivit ett av de länder där ett stort fall i PISA-utvärderingen kom att sätta agendan för den politiska debatten. Så var även fallet för Tyskland i början av 2000-talet, och det gav upphov till vad som namngavs som *Der Pisa-schock*.

¹⁵ <https://www.dn.se/nyheter/sverige/sverige-samst-i-klassen/>

¹⁶ <https://www.svd.se/sverige-rasar-i-pisa-studie>

¹⁷ https://valforskning.pol.gu.se/digitalAssets/1684/1684327_faktablad-11-viktiga-sakfr--gor.pdf

¹⁸ <https://www.svt.se/nyheter/val2014/valun-skolan-viktigaste-fragan>

¹⁹ <https://www.svt.se/nyheter/val2014/pisavalet-favorit-bland-tittarnas-namnforslag-henrik-tror-pa-dodlagesvalet>

Från kunskap till likvärdighet

Det är okontroversiellt att hävda att kunskapsresultaten sannolikt har dominerat en stor majoritet av de skolrelaterade frågor som har diskuterats under 2000-talet. Oavsett om det handlar om bristen på lärare eller vilken mat som serveras i skolan så bottenar det nästan alltid i en ambition om att eleverna ska lära sig mer. Lärarbristen försämrar kvaliteten och dålig mat gör att elevernas förutsättningar till inläring försämras och så vidare... Samtidigt går det att urskilja en förändring i debattens fokus från och med PISA-utvärderingen 2015 som lanserades året därpå. Då den visade att resultaten gick något uppåt – om än ej statistiskt säkerställd gällande exempelvis naturkunskap – så visade den att den svenska skolan hade försämrats på fem av de sju likvärdighetsindikatorer som utvärderingen undersökte. Nu hamnade frågan om skolans likvärdighet i fokus.

Likvärdighet är ett mångfacetterat och föränderligt begrepp. Att förklara vad det handlar om är av vikt för att kunna analysera hur debatten kring likvärdighet förs. Till att börja med bör det nämnas att begreppet används i skollagen, där det står att "Utbildningen inom skolväsendet ska vara likvärdig inom varje skolform och inom fritidshemmet oavsett var i landet den anordnas". (Skollag 2010:800, 1 kap, 9 §) Någon vidare definition av begreppet framkommer inte.

Det är samtidigt svårt att definiera vad som utgör likvärdighet; faktum är att det till och med pågår ett forskningsprogram vid Umeå universitet som har i syfte att utveckla en definition av likvärdighet för användning i utvärderingar av skolan.²⁰ En av de involverade forskarna i projektet är Lars Lindblom. Han är lektor i filosofi vid samma universitet. I en artikel i Pedagogiska Magasinet (22 nov 2015) utvecklar han sitt resonemang om likvärdighetsbegreppet vidare. Han menar att en generell beskrivning av likvärdighet är att den består av de tre komponenterna (i) lika tillgång till och (ii) lika kvalitet på utbildningen samt (iii) kompensation för ogynnsamma förhållanden.²¹ Det är den definitionen som även ligger till grund för Skolverkets uttolkning av likvärdighetsbegreppet utifrån skollagen.²²

Vad gäller kompensation så handlar det om att prioritera de minst gynnade eleverna. Den svenska skolan har mycket riktigt ett kompensatoriskt uppdrag, och det tar sig till uttryck som att alla skolor ska skapa "...förutsättningar för alla elever att nå målen med utbildningen".²³ Det är med andra ord mycket höga krav som ställs på skolan. I skollagen formuleras det som en strävan om att skolan ska "...uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen."²⁴ Om man sammanfattar det så betyder det att de styrdokument som ligger till grund för den svenska skolan så ska alla elever nå målen med utbildningen, och de som riskerar att hamna efter ska få extra stöd

20 <https://www.umu.se/forskning/projekt/likvardighet-i-utbildning/>

21 <https://pedagogiskamagasinet.se/snariga-vagar-till-likvardighet/>

22 Skolverket. (2018) Analyser av familjebakgrundens betydelse för skolresultaten och skillnader mellan skolor. s. 8

23 <https://www.skolverket.se/skolutveckling/leda-och-organisera-skolan/extra-stod-till-elever>

24 https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800

samt så ska skolan sträva efter att minska skillnader i elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen. Om detta lyckas kan skolan betraktas vara likvärdig.

OECD, som är en maktfaktor vad gäller hur länder utformar sin skolpolitik och vad som diskuteras i skoldebatten, har en liknande definition av likvärdighet. De menar att begreppet *Equity* inom skolan betyder att...

"... skolor och utbildningssystem erbjuder jämlika möjligheter till inläring för alla elever. Ett resultat av detta är att eleverna, under deras utbildningsgång, oaktat deras socio-ekonomiska status, kön, invandrarbakgrund eller familjebakgrund når liknande nivåer av resultat vad gäller kunskap i viktiga kognitiva domäner, som exempelvis läsförståelse, matematik och naturkunskap, och liknande nivåer vad gäller sociala och emotionella faktorer som rör välmående i form av exempelvis tillfredsställelse med sina liv, självförtroende och social integration. Likvärdighet betyder inte att alla elever får samma utbildningsmässiga utfall, men snarare att skillnaderna i elevernas utfall är orelaterade till deras bakgrund eller ekonomiska eller sociala förhållanden som ligger bortom elevernas kontroll"²⁵

De konstaterar samtidigt att deras data visar att det inte finns ett enda land i världen som kan hända att de helt har eliminerat socio-ekonomiska orättvisor i skolsystemet. Om man summerar deras fynd kan man konstatera att det finns vissa länder som deltar i PISA som har lyckats skapa skolsystem där elevernas socio-ekonomiska status har en mindre påverkan på skillnaderna i deras inläring, välmående och sannolikheten att de går vidare till gymnasieskolan. OECD menar således att alla länder kan göra mer för att förbättra likvärdigheten i skolan.

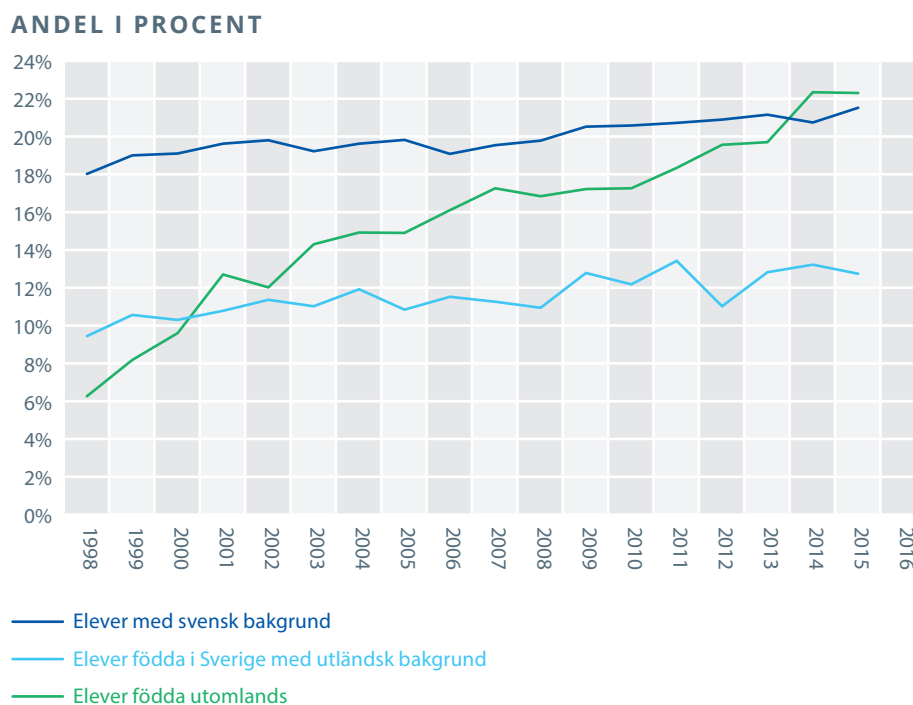
1. Familjebakgrundens betydelse (av betydelse för det kompensatoriska)

Skolverket menar i en rapport att familjebakgrundens betydelse för betygen har ökat. De menar att den visserligen alltid har spelat en stor roll, men att betydelsen av elevernas socioekonomiska bakgrund har fått en ökad betydelse för hur de lyckas i grundskolan sedan slutet av 00-talet. Till grund för underlaget ligger statistik för samtliga elever i årskurs 9 mellan 1998 och 2016. Skolverket fann att ökningen var betydande för utlandsfödda elever, vilket de menar delvis beror på att deras föredrar i sin tur har en allt lägre utbildningsnivå och inkomster. En annan faktor är att de utlandsfödda elevernas betyg har påverkats av att invandringsåldern har ökat. Dessa

25 OECD. (2018) Equity in education - Breaking down barriers to social mobility. s. 15

elever har i genomsnitt alltså kortare tid på sig att nå målen i skolan.²⁶ Vad gäller segregationen i skolsystemet så såg de att den ökade som mest från mitten av 00-talet, men att utvecklingen har avstannat under de senaste åren. Skolverkets generaldirektör Peter Fredriksson har i ett uttalande sagt att en ökning av likvärdigheten är en ödesfråga som har högsta prioritet för Skolverket.

Figur 1.0 Betydelsen av socioekonomisk bakgrund för meritvärdet, uppdelat på migrationsbakgrund. Data från Skolverket (2018).

Skolverket beräknar utifrån sina analyser att det har skett en betydande ökning av den socioekonomiska bakgrundens betydelse för meritvärdet för utlandsfödda elever. Från att ha varit drygt 9 procent år 2000 till över 22 procent år 2015. De drar slutsatsen att denna ökning till stor del driver den totala ökningen. Om man bara studerar eleverna med svensk bakgrund är ökningen betydligt mindre, endast drygt två procent mellan år 2000 och 2015. Detsamma gäller elever som är födda i Sverige med utländsk bakgrund.

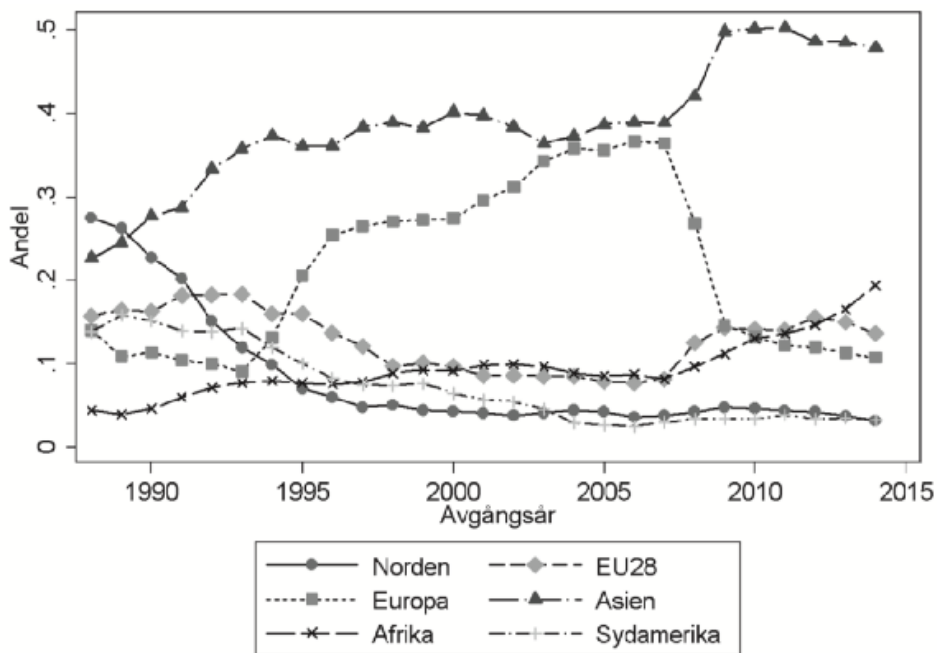
Det går med andra ord att konstatera att det huvudsakligen är elever födda utomlands som är den enskilt viktigaste orsaken bakom Skolverkets varningsrop om att likvärdigheten i den svenska skolan försämras drastiskt. Myndigheten menar att föräldrarnas utbildningsnivå är den bakgrundsfaktor som kan förklara den största delen av betygsresultaten, men att betydelsen av utbildningsnivå inte har ökat över tid. Den förklaring som kan antas vara rimlig

²⁶ Skolverket. (2018) Analyser av familjebakgrundens betydelse för skolresultaten och skillnader mellan skolor.

i detta fall är alltså att själva karaktären på invandringen och de utlandsfödda skoleleverna har förändrats över tid. Värt att samtidigt notera är att Skolverket inte gör någon åtskillnad på vilka länder eleverna har invandrat ifrån, de kategoriserar dem samtliga som "elever födda utomlands".

ESO-rapporten *Ankomst och härkomst* (Regeringskansliet, 2017) besvarar däremot mycket vad gäller elevernas migrationsbakgrund. Den statistik de redovisar förklarar mycket väl varför det inte är tillräckligt upplysande att generellt tala om elever "födda utomlands", då skillnaderna i skolresultat är omfattande beroende på elevernas ursprungsländer. Går man tillbaka i tiden kan man finna att exempelvis elever från våra nordiska grannländer utgjorde hela 30 procent av antalet utrikes födda elever i början av 1990-talet. I dag utgör de mindre än fem procent. Ökningen av andelen utrikes födda elever under 1990-talet bestod primärt av elever från europeiska länder utanför EU. Sedan 2007 skedde dock ett trendskifte, där andelen elever från Asien och Afrika ökade kraftigt.²⁷ Dessa elever har ofta en brokig och svag skolbakgrund. Se figur 1.1.

Figur 1.1 Andelen utrikes födda elever i årskurs 9 efter ursprungsregion åren 1988-2014. Data från Regeringskansliet, 2017.

Det är, som Skolverket mycket riktigt påpekar, även viktigt att beakta de utlandsfödda elevernas ankomstålder då sannolikheten att de når skolans mål torde vara starkt korrelerad med hur lång skolgång de har fått i Sverige. Faktum är att om man studerar utvecklingen i genomsnittsbetyg bland de utrikes

²⁷ Grönqvist, H., & Niknami, S. (2017). *Ankomst och härkomst-en ESO-rapport om skolresultat och bakgrund*. Stockholm: Regeringskansliet

födda eleverna som har invandrat före 7 års ålder så har de generellt förbättras markant sedan 1990-talet. Utvecklingen för de utlandsfödda eleverna som har invandrat efter 7 års ålder har däremot minskat ännu kraftfullare.²⁸ Nedbrutet på elevernas födelseregion så finner forskarna att elever födda i de nordiska länderna och i EU är de som klarar sig bäst i skolan och att detta mönster har varit stabilt över hela perioden. Sämre ser det ut för eleverna i Afrika, som klarar sig betydligt sämre. Genomsnittsbetygen i denna grupp har fallit från omkring 30 till strax över 20 percentilranker. Även elever från Asien uppvisar en negativ utveckling, om än inte lika kraftig. Forskarna konstaterar att:

*"Det är värt att notera att det är just från dessa två regioner som invandringen ökat mest de senaste åren. Som diskuterades tidigare i rapporten handlar det främst om elever från Afghanistan, Irak, Somalia och Eritrea. Det är i sammanhanget också relevant att poängtera att elever födda i Afrika i genomsnitt är betydligt äldre vid ankomsten till Sverige jämfört med övriga regioner. Våra data visar att den genomsnittliga ankomståldern är 10,2 år för elever födda i Afrika. Motsvarande siffror för övriga födelseregioner är: 8,8 för Asien, 8,6 för EU28, 7,9 för Europa, 6,8 för Norden och 7,6 för Sydamerika."*²⁹

De visar även att de ensamkommande flyktingbarnen har stora svårigheter att prestera bra i skolan och att deras genomsnittsbetyg har sjunkit stadigt sedan början av 2000-talet. De ensamkommande är dessutom i genomsnitt betydligt äldre än övriga utrikes födda elever, 11,6 år jämfört med 8,5 år. Mer än hälften, 51 procent, av de ensamkommande eleverna som gick ut årskurs 9 under forskarnas studieperiod var hela 13 år eller äldre vid ankomsten. Det bör samtidigt påpekas att forskarnas studieperiod sträcker sig fram till 2014, det vill säga året innan invandringen av ensamkommande flyktingar från huvudsakligen Afghanistan nådde omfattande proportioner.

Avslutningsvis konstaterar forskarna bakom ESO-rapporten att de ser två huvudsakliga förklaringar till vad som kan förklara de försämrade studieresultaten bland utrikes födda elever. De menar att det handlar (i) om den ökade genomsnittliga ankomståldern samt (ii) om den förändrade sammansättningen av födelseregioner.³⁰ Att skolan i sig skulle ha blivit sämre på att upprätthålla likvärdighet och agera kompensatoriskt är således inte en av deras förklaringar, utan i stället att själva karaktären på invandringen har förändrats över tid. Även IFAU har i en studie funnit att elevers familjebakgrund inte har fått en större betydelse för betygen i grundskolan över tid.³¹

28 Grönqvist, H., & Niknami, S. (2017). Ankomst och härkomst-en ESO-rapport om skolresultat och bakgrund. Stockholm: Regeringskansliet. s. 60

29 Grönqvist, H., & Niknami, S. (2017). Ankomst och härkomst-en ESO-rapport om skolresultat och bakgrund. Stockholm: Regeringskansliet. s. 60

30 Grönqvist, H., & Niknami, S. (2017). Ankomst och härkomst-en ESO-rapport om skolresultat och bakgrund. Stockholm: Regeringskansliet. s. 51

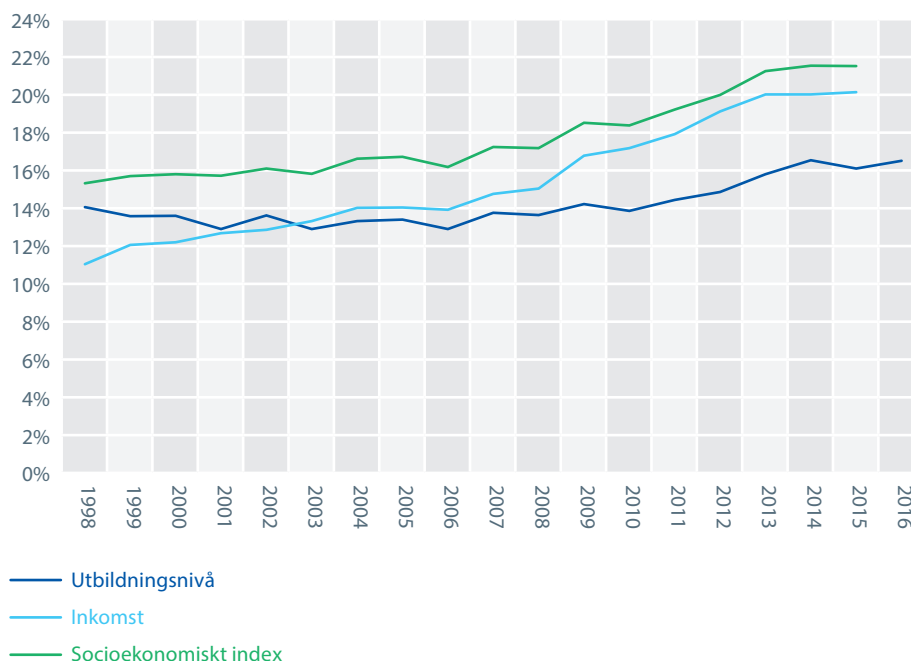
31 Holmlund, H., Häggblom, J., Lindahl, E., Martinson, S., Sjögren, A., Vikman, U., & Öckert, B. (2014). Decentralisering, skolval och fristående skolor: resultat och likvärdighet i svensk skola. s. 1

Avslutningsvis vill jag även lyfta fram att forskarna menar att skolans resurser inte verkar spela någon roll för skillnaderna i studieresultat mellan inrikes och utrikes födda elever.³²

2. Skolornas elevsammansättning (av betydelse för skolegregationen)

Skolverket väljer att studera hur omfattande skolegregationen är genom att analysera hur elevsammansättningen ser ut på olika skolor efter elevernas familjebakgrund i form av socioekonomisk- och migrationsbakgrund. De fann i sin analys att skolegregationen har ökat för samtliga socioekonomiska variabler: föräldrarnas utbildningsnivå, föräldrarnas inkomst och det socioekonomiska indexet som de använder sig av. Vad gäller utifrån föräldrarnas utbildningsnivå fann de att skolegregationen var ganska konstant under 00-talet för att sedan börja öka under 2010-talet. Totalt har den ökat med drygt två procentenheter från 1998 till 2016. Skolegregationen utifrån föräldrarnas inkomstnivå har däremot ökat från drygt 11 procent år 1998 till drygt 20 procent år 2015, även om den har planade ut under de allra sista åren. Se figur 1.2. Skolverket finner även att mellanskolsvariationen har ökat, vilket är ett mått som visar hur uppdelade eleverna är på olika skolor utifrån deras meritvärde.³³

ANDEL I PROCENT

Figur 1.2 Skolegregation utifrån socioekonomisk bakgrund, mätt med socioekonomiskt index, föräldrarnas utbildningsnivå och föräldrarnas inkomster. Data från Skolverket (2018)

32 Grönqvist, H., & Niknami, S. (2017). Ankomst och härkomst-en ESO-rapport om skolresultat och bakgrund. Stockholm: Regeringskansliet. s. 64

33 Skolverket. (2018) Analyser av familjebakgrundens betydelse för skolresultaten och skillnader mellan skolor. s. 23

Vad skolegregationen beror på är ett omdiskuterat ämne. IFAU har i en rapport konstaterat att de ökade betygsskillnaderna som har tillkommit sedan 1990-talet nästan helt kan förklaras av ökande elevsortering snarare än skillnader i skolornas kvalitet. Elevsorteringen har i sin tur huvudsakligen drivits på av den ökande boendesegregationen, även om friskolevalet har haft en viss effekt.³⁴ IFAU har beräknat att friskolevalets utbredning kan förklara cirka 18 procent av den totala ökningen av skolegregation mellan elever med utländsk bakgrund och svensk bakgrund.³⁵

IFAU framhåller samtidigt att det fria skolvalet under vissa förutsättningar kan bidra till lägre skolegregation, om boendesegregationen är mycket hög och individer är helt och hållet sorterade till bostadsområden utifrån sin socioekonomiska ställning. De konstaterar att då kan skolval utgöra en möjlighet för elever att välja bort skolan i närområdet och således bryta den segregation som uppstår i och med närhetsprincipen (i vilken de tilldelas en plats på den skola i närheten av där de bor). De skriver att "Sverige befinner sig både 1993 och 2009 på en nivå som motsvarar en låg eller genomsnittlig skolegregation".³⁶ De menar att detta beror på att det svenska skolsystemet är sammanhållet, alltså att alla elever upp till 16 års ålder går i en gemensam grundskola. Det innebär en lägre skolegregation jämfört med länder där en uppdelning till exempelvis studie- och yrkesförberedande program sker vid tidigare åldrar.³⁷

3. Skolans kompensatoriska funktion relativt andra länder

Vad jag hitintills har gått igenom och presenterat är att det finns belägg för att familjebakgrundens betydelse inte har ökat över tid och att segregationen vad elevsorteringen beträffar huvudsakligen förklaras av boendesegregation. Det sista jag nu ska gå igenom handlar om hur väl skolan lyckas kompensera för elevernas bakgrund relativt andra länder. Som OECD konstaterar så finns det inget land som lyckas med detta till 100 procent, men olika länder lyckas olika bra. Eftersom deras senaste PISA-utvärdering påvisade en försämring i detta område på fem av sju likvärdighetsindikatorer är det intressant att kartlägga hur det ser ut i Sverige relativt andra OECD-länder.

34 Holmlund, H., Häggblom, J., Lindahl, E., Martinson, S., Sjögren, A., Vikman, U., & Öckert, B. (2014). Decentralisering, skolval och fristående skolor: resultat och likvärdighet i svensk skola. s. 1

35 Böhlmark, A., Holmlund, H., & Lindahl, M. (2015). Skolegregation och skolval. Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU). S. 15

36 Böhlmark, A., Holmlund, H., & Lindahl, M. (2015). Skolegregation och skolval. Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU). s. 15

37 Böhlmark, A., Holmlund, H., & Lindahl, M. (2015). Skolegregation och skolval. Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU).

Nyligen lanserade rapporten *Equity in Education* (OECD, 2018). Framkommer följande:

- Andelen av variationen mellan elevernas resultat i naturvetenskap som kan förklaras av elevernas socioekonomiska status är 12,2 procent i Sverige. Detta är precis under OECD-snittet (12,9 %). En ökning har visserligen skett över tid mellan år 2006 och 2015, men den är både liten avseende omfattning och från en relativt hög nivå.
- Andelen utsatta elever som går i utsatta skolor i Sverige är 41,6 procent. Detta är påtagligt under OECD-snittet (48 %) och dessutom lägst av alla deltagande länder efter Finland och Kosovo.³⁸ Av alla OECD-länder så är de nordiska länderna (Finland, Norge och Sverige) de minst socioekonomiskt segregerade avseende detta perspektiv.³⁹
- Skillnaden i poäng i naturvetenskap som är associerat med att gå en gynnad skola jämfört med en missgynnad skola hos missgynnade elever är 21, vilket är långt under genomsnittet (71).
- Andelen missgynnade vuxna i åldern 26-65 som har genomgått en högre utbildning är 21,3 procent i Sverige, vilket är i nivå med OECD-snittet (21,2 %)
- Social mobilitet i form av andelen vuxna som uppger att de har en högre utbildning än deras föräldrar är 41,3 procent i Sverige. Det är i nivå med OECD-snittet (41,1 %). Samtidigt har detta minskat för varje generation, vilket i sin tur kan förklaras av den allmänt höjda utbildningsnivån i Sverige.
- Andelen variation mellan elevernas resultat i läsförståelse som kan förklaras av elevernas socioekonomiska status är mindre i Sverige än OECD-snittet och har minskat dramatiskt mellan 2009 års PISA-utvärdering och den senaste från 2015.⁴⁰
- Andelen variation mellan elevernas resultat i matematik som kan förklaras av elevernas socioekonomiska status är marginellt högre i Sverige än OECD-snittet och har minskat något mellan 2003 års PISA-utvärdering och den senaste från 2015.⁴¹

38 OECD. (2018) *Equity in education - Breaking down barriers to social mobility*. s. 122

39 OECD. (2018) *Equity in education - Breaking down barriers to social mobility*. s. 121

40 OECD. (2018) *Equity in education - Breaking down barriers to social mobility*. s. 65

41 OECD. (2018) *Equity in education - Breaking down barriers to social mobility*. s. 85

- Vad gäller sannolikheten för en individ att genomgå en högre utbildning baserat på föräldrarnas utbildningsnivå så är den högst av alla deltagande länder näst efter Nya Zeeland och Finland enligt OECD:s statistik.⁴²
- Sambandet mellan en missgynnad elevs kunskapsresultat och skolans socioekonomiska elevunderlag är för den absolut största majoriteten av de deltagande länderna signifikant, men i Sverige så finns det ingen signifikant skillnad hur väl eleverna presterar beroende på om de går på en skola med ett socioekonomiskt gynnat eller missgynnad elevunderlag efter att man har kompenserat för den enskilda individens socioekonomiska status.⁴³

Sammanfattningsvis finns det mycket riktigt tecken på försämringar i faktorer som rör skolans kompensatoriska funktion. Självfallet finns det en omfattande utvecklingspotential i detta område – men den övergripande bilden som framträder är att den svenska skolan både är mer likvärdig och lyckas bättre med sitt kompensatoriska uppdrag än det genomsnittliga OECD-landet.

42 OECD. (2018) Equity in education - Breaking down barriers to social mobility. s. 85

43 OECD. (2018) Equity in education - Breaking down barriers to social mobility. s. 129

Appendix 1.2

1	2018-11-08	Bästa skolkommunerna utsedda	DN	Ivan Solander
2	2018-07-03	Karin Eriksson: Skoldebatten har bytt rubrik till "integration"	DN	Karin Eriksson
3	2018-05-29	Finansministern: Skolan måste prioriteras före skattesänkningar	DN	Hans Arbman, Thomas Lerner
4	2018-03-21	Lärarnas riksförbund: "Skolsystemet spår på segregationen"	DN	Ulrika By
5	2018-03-21	Skolsegregationen fortsätter öka	DN	Ulrika By
6	2018-03-16	Fakta i frågan: Hur bra är den svenska skolan?	DN	Kristoffer Örstadius
7	2018-03-13	L vill stänga skolor som friserar betygen	DN	Hans Rosén
8	2018-09-30	Flera skolpolitiker bryter mot partilinjen inom Socialdemokraterna	DN	Torbjörn Tenfält
9	2018-03-22	Valet av skola får allt större betydelse	DN	TT
10	2018-05-30	Andelen lärare med behörighet varierar stort	DN	Thomas Lerner, Hans Arbman
11	2018-08-28	Friskoleägare vill se vinstfrågan begravd	DN	Ida Yttergren
12	2018-08-27	Gustav Fridolin: "Den som har bredast förtroende borde bli talman"	DN	Karin Eriksson, Johan Bendjelloul
13	2018-01-30	LO kräver ytterligare miljarder till välfärden	DN	Hans Olsson
14	2018-01-14	Ny LO-rapport: Friskolornas vinstuttag drabbar eleverna	DN	Tove Nandorf
15	2018-06-03	Över hälften klarar inte skolan i utsatta områden	DN	TT
16	2018-01-19	Hon banade väg för friskolor på börsen	DN	Jonas Desai
17	2018-03-22	Stora skillnader i lärarbehörighet	DN	TT
18	2018-03-13	Ewa Stenberg: S tuffa linje om religiösa friskolor ska locka SD-väljare	DN	Ewa Stenberg
19	2018-03-13	Socialdemokraterna vill stoppa religiösa friskolor	DN	Alexandra Carlsson Tenitskaja, Hans Olsson, Hans Rosén
20	2018-07-21	Segregationen i skolan under lupp	SvD	TT
21	2018-07-15	Skolan central fråga när S går till val i Malmö	SvD	Omni
22	2018-04-03	Miljardsatsning mot ojämlikhet i skolan	SvD	TT
23	2018-01-21	Fridolin håller med: Skolan är ojämlik	SvD	TT
24	2018-11-08	Stor rankning: Här är skolan bäst – och sämst	SvD	Karin Thurffjell
25	2018-10-30	Unicef: Svenska skolan inte socialt jämlik	SvD	Jan Maljard
26	2018-10-23	Postnumret styr chans till bra skolgång	SvD	TT
27	2018-09-05	Ministern sågar M-förslag om religiösa friskolor	SvD	Karin Thurffjell
28	2018-08-28	Bidrag till skolägare varierar stort	SvD	TT
29	2018-08-20	Sjöstedt: Det svenska skolsystemet är extremt	SvD	Claes Lönegård
30	2018-06-06	Många väljare redo att byta parti – om skolpolitiken är rätt	SvD	Karin Thurffjell
31	2018-05-05	SVT-producent: Medelklassen har skapat egna Lundsberg	SvD	Ann Törnkvist
32	2018-04-03	Skolministern: "Borgerliga väljare säger att jag har rätt"	SvD	Annie Reuterskiöld
33	2018-03-22	Karin Thurffjell: Klyftorna i skolan blir svårare att ta sig över	SvD	Karin Thurffjell
34	2018-03-21	Expert: Ett av Sveriges stora problem	SvD	TT
35	2018-11-01	Granskning: Gapet mellan grundskolor ökar	SvD	TT
36	2018-09-04	"Djursholm och Danderyd – där är det segregerat"	SvD	Karin Thurffjell
37	2018-08-26	Underkänt – väljarna har missat skolans comeback	SvD	Göran Eriksson, Magnus Hjalmarson Neideman
38	2018-06-20	S-löfte: Stoppa vinstjakt i Sveriges skolor	SvD	TT
39	2018-06-04	Fritt skolval bidrar till segregation	SvD	TT
40	2018-02-22	Skolansvariga ska bygga bort segregation	SvD	TT
41	2018-03-19	Nya V-toppen: Många av de borgerliga håller med	SvD	Louise André Meiton
42	2018-03-13	KD:s vallöfte: "Kommer inte stänga religiösa friskolor"	SvD	Annie Reuterskiöld

RAPPORT
Skolsegregationen i media

— —
Producerad av
Näringslivets medieinstitut

Ansvarig utgivare
Mats Olin

www.naringslivets-medieinstitut.se